

Narzędzie nr 2 (zestaw 19 – projekty polonistyczne LO)
Autor: Mirosław Skrzypczyk

WĘDRÓWKA DO MATECZNIKA – PROJEKT HISTORII MÓWIONEJ

OPIS PROJEKTU

Celem projektu jest poznawanie „małej ojczyzny”, historii rodzinnej miejscowości, legend, opowieści, ciekawych i ważnych postaci oraz wydarzeń z nią związanych. Głównym zadaniem uczniów będzie zgromadzenie opowieści dziadków, rodziców czy mieszkańców, a następnie przygotowanie oprowadzania po własnej miejscowości dla grupy uczniów. W ramach projektu uczniowie będą pracować metodą historii mówionej (ang. *oral history*), polegającą na nagrywaniu, archiwizowaniu oraz interpretowaniu relacji świadków bądź uczestników przeszłych wydarzeń. Historia mówiona zakłada badanie doświadczenia w próbie przekazu, czyli procesie nadawania sensów przeżyciom, poprzez opowieść, a więc formę językową, współtworzoną w interakcji z drugim człowiekiem¹.

I. TEMAT / CELE / BIBLIOGRAFIA

Temat:

Wędrówka do matecznika – projekt historii mówionej

Cele:

- Badanie i utrwalanie doświadczenia (auto)biograficznego zwykłego człowieka.
- Poznawanie historii i kultury lokalnej.
- Utrwalanie słowa mówionego.
- Mobilizowanie uczniów do działania i własnych poszukiwań.
- Kształtowanie w uczniach postawy otwartości.
- Budowanie kultury dialogu poprzez spotkanie i utrwalanie opowieści.
- Kształtowanie świadomości wartości każdego człowieka.
- Wspieranie międzypokoleniowego dialogu.

---

¹ Zob. Marta Kurkowska-Budzan, *Informator, świadek historii, narrator – kilka wątków epistemologicznych i etycznych oral history*, „Wrocławski Rocznik Historii Mówionej” 2011, nr 1, s. 28.

- Tworzenie inkluzywnych narracji o lokalnym otoczeniu.

Źródła:

Domańska Ewa, *Historia ratownicza*, „Teksty Drugie” 2014, nr 5, s. 12–26.

Filipkowski Piotr, *Historia mówiona i wojna*, w: *Wojna. Doświadczenie i zapis*, red. Sławomir Buryła, Paweł Rodak, Kraków 2006, s. 13–35.

Filipkowski Piotr, *Historia mówiona jako historia ratownicza*, „Teksty Drugie” 2014, nr 5, s. 27–46.

Filipkowski Piotr, *Historia mówiona jako hermeneutyka losu*, „Teksty Drugie” 2018, nr 1, s. 40–60.

Grupińska Anka, *Ciągle po kole. Rozmowy z żołnierzami Getta Warszawskiego*, Warszawa 2000.

Historia mówiona. Elementarz, Warszawa 2008 (<http://www.nck.pl/upload/historia-mowiona-elementarz.pdf>).

Każmierska Kaja, *Wywiad narracyjny jako jedna z metod w badaniach biograficznych*, „Przegląd Socjologiczny” 2004, t. LIII/1, s. 71–96.

Thompson Paul, *Głos przeszłości*, przeł. M. Kierzkowski, w: *Teoria wiedzy o przeszłości na tle współczesnej humanistyki. Antologia*, red. Ewa Domańska, Poznań 2011.

Skrzypczyk M., Koprowska K., *Wzornik historii mówionej*, Leńów 2018.

Steinar Klave, *Prowadzenie wywiadów. Niezbędnik badacza*, Warszawa 2010.

Komentarz metodyczny:

Projekt wyrasta z dwóch inspiracji teoretyczno-metodologicznych. Jedna z nich związana jest z koncepcją matecznika, zaproponowaną przez Mariana Pilota w książce *Nowy matecznik*. W ujęciu Pilota matecznik określa rodzinne strony, najbliższą i znaną (a więc też swojską i zapewniającą poczucie bezpieczeństwa) okolicę człowieka, która ma charakter inkluzywny – łączy zarówno to, co ludzkie, jak i to, co nie-ludzkie. Druga inspiracja odwołuje się do zaproponowanej przez Ewę Domańską historii ratowniczej i szerzej humanistyki ratowniczej, której „zasadniczym zadaniem jest odnajdywanie, odzyskiwanie, zachowywanie i udostępnianie nieistniejących, pomijanych lub wypartych w wielkiej Historii i często zapomnianych przeszłości oraz dokumentacja ich różnych śladów”². Projekt ten zmierza więc nie tylko do wielowymiarowego poznawania przez uczniów własnej okolicy, ale także do wywołania w nich impulsu do zachowania i utrwalenia opowieści zwykłych ludzi.

---

² E. Domańska, *Historia ratownicza*, „Teksty Drugie” 2014, nr 5, s. 13.

II. PRZEBIEG ZAJĘĆ

1. Przygotowanie

a) przygotowanie metodologiczne

Warsztat 1. Uczniowie uczestniczą w warsztacie, który przybliży im metodę historii mówionej. Dowiedzą się, na czym polega ta metoda, jakie stawia wymagania, jakie wynikają z niej korzyści. Nauczyciel proponuje uczniom lekturę tekstu, np. publikacji *Historia mówiona. Elementarz* (<http://www.nck.pl/upload/historia-mowiona-elementarz.pdf>). Uczniowie analizują tekst zgodnie z metodą uczenia się we współpracy – *jigsaw*. Dzielią się na 5-6 grup. Każda osoba w grupie otrzymuje swój fragment tekstu (podzielonego wcześniej przez nauczyciela na tyle części, ile jest uczniów w grupie), zapoznaje się z nim. Następnie uczniowie, którzy otrzymali ten sam fragment, tworzą nowe grupy, tzw. grupy eksperckie – ich zadaniem jest omówienie przydzielonych partii tekstu i przedyskutowanie, w jaki sposób przekazać informacje pozostałym uczniom. W ramach podsumowania tego ćwiczenia uczniowie wracają do swoich pierwszych grup i uczą jej członków tego, czego sami się nauczyli.

b) integracji w grupie

Warsztat 2. Celem warsztatu jest opowiedzenie „rodzinnej historii”. Każdy z uczniów zastanawia się samodzielnie nad opowieścią, którą chciałby podzielić się z grupą. Na kartce tworzy listę, notuje słowa-kłucze lub szkicuje rysunki, które pomogą mu przekazać jak najdokładniej wybraną opowieść. Uczniowie dobierają się w pary. Następnie w parach opowiadają sobie nawzajem historie (całość nie powinna zająć więcej niż 8 minut), a także zadają sobie nawzajem pytania, aby doprecyzować przekazywaną opowieść. W kolejnej części warsztatu uczniowie łączą się w większe grupy (4-5 osób). Każdy z nich opowiada historię swojego poprzedniego partnera/ki. Na zakończenie każda z grup wybiera jedną z opowiedzianych historii i na jej podstawie przygotowuje krótką dramę.

c) plan projektu

Podczas tego etapu projektu historii mówionej uczniowie wraz z nauczycielem poszukują przyszłych rozmówców i opracowują plan projektu. Przygotowują też harmonogram działań, uwzględniający czas trwania projektu i poszczególnych zadań. Warto pamiętać o tym, żeby czas trwania projektu dopasować do tematyki, złożoności i stopnia trudności projektu (projekt może trwać od miesiąca do roku).

Nauczyciel proponuje warsztaty, w ramach których uczniowie przygotowują interesujące ich tematy związane z ich miejscem zamieszkania, dzielnicą, ulicą czy wsią, a także listę pytań, jakie będą chcieli zadać swoim rozmówcom.

Warsztat 3. Nauczyciel prosi uczniów, aby zastanowili się nad tym, czego chcieliby dowiedzieć się od swojego rozmówcy, o co dokładniej go zapytać, jaki temat najbardziej ich interesuje. Uczniowie zastanawiają się także, dlaczego chcą przeprowadzić rozmowę – czy kieruje nimi ciekawość i gotowość do spotkania, czy raczej poczucie obowiązku. Zainteresowanie i motywacja są istotne dla powodzenia projektu. Uczniowie tworzą własne mapy myśli – wyróżniają cztery główne tematy (np. szkoła, czas II wojny światowej, działalność kulturalna, życie codzienne), do których dopisują szczegółowe pytania.

d) poszerzanie wiedzy

Uczniowie zapoznają się z dostępnymi publikacjami i materiałami dotyczącymi tematów, o które chcą zapytać, lub które ich zdaniem mogą pojawić się w opowieściach rozmówców. Dodatkowych informacji mogą poszukać również w archiwach, bibliotekach, muzeach czy miejscowych izbach tradycji. O pomoc merytoryczną mogą zwrócić się także do osób zajmujących się regionalnymi historiami (np. należących do lokalnych stowarzyszeń, instytucji czy organizacji kulturalnych).

e) zaplanowanie efektu końcowego projektu

Na tym etapie można również zaplanować efekt końcowy projektu – w jaki sposób zarchiwizować nagrane rozmowy oraz jak można je dalej wykorzystać.

f) poszukiwanie rozmówców

Najbardziej naturalnym sposobem znalezienia rozmówców jest tzw. metoda kuli śnieżnej, która polega na zyskiwaniu nowych rozmówców poprzez innych ludzi. Uczniowie zwracają się do członków swojej rodziny, znajomych, nauczycieli, regionalistów czy pracowników lokalnych instytucji z pytaniem o to, czy znają kogoś, kto mógłby opowiedzieć o interesujących ich tematach.

Komentarz metodyczny

Warsztaty służące gromadzeniu wiedzy o okolicy pomogą uczniom w sformułowaniu pytań i naprowadzą ich na ciekawe tematy. Ponadto pozwolą uczniom lepiej zobaczyć i docenić wartość osobistej narracji lub spojrzeć na pewne wydarzenia z perspektywy rozmówcy. Warto, aby uczniowie zapoznali się także z

dostępnymi opisami historycznymi oraz z topografią miejscowości zmieniającą się na przestrzeni lat (nazwami ulic, charakterystycznymi budynkami i miejscami, formami upamiętnień itp.).

2. Główna część projektu

a) spotkania z rozmówcami

Każde spotkanie powinno być przede wszystkim doświadczeniem poznania drugiego człowieka i jego historii. Rozmowa będzie przebiegała dynamicznie, dlatego nie można przewidzieć wszystkich sytuacji.

W przeprowadzeniu rozmowy uczniowie mogą posłużyć się **metodą biograficzną**, w której istotna jest cała historia życia danego człowieka – to, co jemu się zdarzyło, czego sam doświadczył. O wartości metody biograficznej świadczy to, że nie wycinamy z historii ludzkiego życia jakiegoś fragmentu, który nas najbardziej interesuje, ale pozwalamy rozmówcy opowiedzieć z własnej perspektywy historię swojego życia i podkreślić to, co według niego jest najważniejsze. Ma on więc prawo do przedstawienia historii swego życia w całości w sposób subiektywny.

Rozmowa może być podzielona na dwie części: 1) podczas pierwszej rozmówca opowiada samodzielnie o swoim życiu; jest to czas dla odbiorcy na weryfikowanie przygotowanych wcześniej pytań, opowieść rozmówcy może też wywołać potrzebę zadania innych pytań, dopytania o pewne szczegóły; 2) podczas drugiej odpowiada na konkretne pytania odbiorcy, które pomogą mu dopowiedzieć niektóre wątki pojawiające się w ciągłej opowieści.

Rozmowę można także przeprowadzić **metodą problemową** (to znaczy zadawać rozmówcy pytania związane z wybranymi obszarami problemowymi).

Komentarz metodyczny

Długość realizowania projektu można ustalić wspólnie z uczestnikami. Projekt może zasadniczo trwać miesiąc lub obejmować cały rok szkolny – zależy to od zainteresowania, oczekiwań i potrzeb uczestników.

W wielu działaniach w projekcie uczniowie mają możliwość samodzielnego działania, podejmowania własnych wyborów i decyzji – ich zadaniem jest wybór rozmówcy bądź rozmówców, interesujących ich tematów, miejsca rozmowy, a także metody przeprowadzenia wywiadu (albo biograficznej, albo problemowej).

b) wędrowka do matecznika

Uczniowie przyjmują rolę przewodników po swoich miejscowościach. Na podstawie zebranych informacji i opowieści tworzą nową mapę symboliczną. Na istniejącą mapę swojej miejscowości, dzielnicy bądź ulicy nanoszą nową mapę obejmującą miejsca i obiekty ważne dla ich rozmówców i w ten sposób wyznaczają szlak zwiedzania. Zgodnie z nim uczniowie oprowadzają grupę. Uczniowie starają się w sposób interesujący przekazać swoją opowieść o ważnych miejscach, ludziach, zdarzeniach danej miejscowości.

3. Podsumowanie, ewaluacja

Uczniowie podsumowują działania podejmowane w projekcie w dowolnej formie: poprzez stworzenie przewodnika po swojej miejscowości (np. broszurki w formie papierowej lub elektronicznej, prezentacji multimedialnej), przygotowanie scenek lub przedstawienia na podstawie zebranych opowieści, zorganizowanie wystawy prezentującej stworzone podczas projektu mapy, przygotowanie nagrania z oprowadzania.

III. Dodatkowe informacje (przetestowanie narzędzia, możliwe inne zastosowania narzędzia)

Metoda została przeze mnie przetestowana podczas realizacji następujących projektów: „Przez te wspomnienia i mnie wspomną...” – szczekocińska historia mówiona, „Kombinat. Szczekociny” oraz „Lelowska historia mówiona”. Jedną z uczestniczek projektu opowiada o nim tak:

W 2008 roku zostałam uczennicą Zespołu Szkół w Szczekocinach i od razu zainteresowałam się projektem »Szczekocińska historia mówiona«. Pewnego dnia pomyślałam, że mój Dziadzius jest idealnym człowiekiem do tego typu przedsięwzięcia. Powiedziałam o moim pomysle opiekunowi projektu, który postanowił go wprowadzić w życie. Kilka dni później odbyło się nagranie. Dziadzius bardzo się stresował, prosił mnie o zadawanie podobnych pytań, jakie mogą paść podczas wywiadu, a od samego rana przypominał sobie dokładnie całe swoje życie. Nagranie przebiegło bez większych problemów. Jest dla mnie niesamowitą pamiątką, jest moim »multimedialnym wspomnieniem« o tym, którego kocham. Niezwykle przyjemnie było mi patrzeć na Dziadziusia, kiedy oglądał samego siebie, widać było blask radości w jego oczach. Wspaniałym uczuciem jest fakt, że zawsze kiedy tylko będę chciała, będę mogła słyszeć Jego głos, widzieć Jego twarz i gesty.

Inspiracją do zaproponowania niniejszego narzędzia były także organizowane przeze mnie co roku wyprawy do matecznika, podczas których uczniowie oprowadzają koleżanki i kolegów po swoich miejscach zamieszkania.

IV. Dodatkowe materiały

PRZYKŁADOWY ZESTAW PYTAŃ DO ZADANIA ROZMÓWCOM

1. Informacje wstępne

- Jak się Pan/Pani nazywa?
- Kiedy i gdzie się Pan/Pani urodziła?

2. Rodzina

- Jak nazywali się Pana/Pani rodzice? Gdzie mieszkali? Czym się zajmowali?
- Kim byli dziadkowie?
- Czy miał Pan/Pani rodzeństwo? Jak mieli na imię? W jakim byli wieku? Czym się zajmowali?

3. Dzieciństwo

- Gdzie znajdował się dom rodzinny?
- Jak wyglądał, proszę opisać także sąsiednie domy, ulicę, charakterystyczne miejsca, itp.
- Gdzie odbywały się zabawy dzieci i jakie to były zabawy?
- Gdzie uczęszczał(a) Pan/Pani do szkoły?
- Czy pamięta Pan/Pani swoich nauczycieli? Jeżeli tak, to proszę opisać charakterystyczne postacie, czego uczyli, jak wyglądali itp.
- Jakie pamięta Pan/Pani wydarzenia ze swojego dzieciństwa?
- Co robił(a) Pan/Pani jako dziecko w wolnym czasie?

4. Przedwojnie

- Jakie były warunki życia?
- Jacy ludzie mieszkali w miejscowości, skąd pochodzili, czym się zajmowali?
- Jakie obiekty i instytucje znajdowały się w miejscowości?
- Czy na Pana/Pani ulicy mieszkali Żydzi / Romowie / przedstawiciele innych mniejszości narodowych? Czym się zajmowali? Jak wyglądali? Jak wyglądał ich dzień powszedni? W jaki sposób obchodzili swoje święta? Czy Pani/ Pana rodzina utrzymywała z nimi kontakty?
- Jakie były kontakty pomiędzy Polakami i Żydami oraz innymi grupami etnicznymi lub wyznaniowymi?

5. Czas wojny

- Jak pamięta Pan/Pani początek wojny?
- Jakie były losy Pana/Pani rodziny podczas wojny?
- Jakie były warunki życia podczas okupacji?
- Jakie pamięta Pan/Pani represje niemieckie dotyczące mieszkańców?
- Proszę opowiedzieć o działaniach partyzantki w okolicy miejscowości.
- Jakie były losy społeczności żydowskiej?

6. Po wojnie

- Jak pamięta Pan/Pani zakończenie wojny?
- Czym zajmowała się Pan/Pani po wojnie? Gdzie Pan/Pani pracował(a)?
- Jakie były wtedy warunki życia? Co zmieniło się w miejscowości po wojnie?

Komentarz metodyczny:

Zestaw pytań zależy od rozmówcy ucznia oraz jego doświadczeń (rozmówcami mogą być zarówno osoby starsze, np. dziadkowie uczniów, lub rodzice). Proponowany zestaw pytań jest skierowany do starszego rozmówcy. Jeśli rozmówca reprezentuje następne pokolenia, należy rozbudować część dotyczącą okresu powojennego. Warto pamiętać, że ważne jest także utrwalanie opowieści ludzi urodzonych po wojnie, dotyczących np. okresu PRL czy przełomu 1989 roku.